

**UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ROMANISTIKU
KATEDRA ZA LATINSKI JEZIK I RIMSKU KNJIŽEVNOST**

Zamira Jusić

**PREDMET SATIRIČNE PREZENTACIJE
KOD JUVENALA I PERZIJA: USPOREDBA**

Završni magistarski rad

Sarajevo, 2024.

**UNIVERSITY OF SARAJEVO- FACULTY OF
PHILOSOPHY**

DEPARTMENT OF ROMANCE STUDIES

THE SUBJECT OF SATIRICAL PRESENTATION

IN JUVENAL AND PERSIUS: A COMPARISON

FINAL WORK

Mentor: van. prof. dr. Drago Župarić

Student: Zamira Jusić

Sarajevo, 2024.

SADRŽAJ

Sažetak	4
Summary	5
UVOD.....	6
1 PORIJEKLO I NAZIV RIJEČI SATIRA	8
1.1 Povijesni i kulturni kontekst.....	12
2. ANALIZA JUVENALOVA DJELA <i>SATIRE</i>	14
2.1 O Juvenalovom životu	14
2.2 Analiza djela <i>Satire</i>	15
3. ANALIZA PERZIJEVA DJELA <i>SATIRE</i>	24
3.1 Analiza djela <i>Satire</i>	25
4. USPOREDNA ANALIZA	31
ZAKLJUČAK	34
BIBLIOGRAFIJA	35
Izvori	35
Literatura.....	35
Internet izvori.....	35

Sažetak

Satira kao književna vrsta kroz humor, ironiju i dramu nudi uvid u društvene norme i ljudske slabosti, često sa ciljem poticanja promjene. Period obilježen kao srebreno doba rimske književnosti obilježen je padom morala, razvratom i socijalnim propadanjem rimskog društva. Završni magistarski rad pod naslovom "Predmet satirične prezentacije kod Juvenala i Perzija: usporedba" istražuje satirična djela dvaju rimskih autora, Juvenala i Perzija, te kako njihova djela reflektiraju i kritiziraju društvene, moralne i političke norme njihovih vremena. Rad je strukturiran u nekoliko ključnih poglavlja. Prvo poglavlje analizira povijesni i kulturni kontekst u kojem su autori živjeli, objašnjavajući kako su društvene prilike utjecale na tematiku i stil njihovih satira. Drugo poglavlje fokusira se na detaljnu analizu Juvenalovih djela, posebno naglašavajući njegovu kritiku društvenih anomalija kroz oštru i napadačku satiru. Treće poglavlje analizira Perzijeva djela, s posebnim naglaskom na filozofske i moralne aspekte, koristeći introspektivan i alegorijski stil. Četvrto poglavlje uspoređuje i kontrastira pristupe oba autora, ističući njihove razlike i sličnosti. U zaključku se sumiraju ključni nalazi rada, reflektira na značaj Juvenala i Perzija u književnom kanonu.

Ključne riječi: *Juvenal, Perzije, satira, rimsko društvo, moralna kritika.*

Summary

Satire as a literary genre, through humor, irony, and drama, offers insight into social norms and human weaknesses, often with the aim of encouraging change. The period marked as the Silver Age of Roman literature is characterized by a decline in morals, debauchery, and social decay in Roman society. The master's thesis titled "The Subject of Satirical Presentation in Juvenal and Persius: A Comparison" explores the satirical works of two Roman authors, Juvenal and Persius, and how their works reflect and criticize the social, moral, and political norms of their times. The thesis is structured into several key chapters. The first chapter analyzes the historical and cultural context in which the authors lived, explaining how social circumstances influenced the themes and style of their satires. The second chapter focuses on a detailed analysis of Juvenal's works, particularly emphasizing his critique of social anomalies through sharp and attacking satire. The third chapter analyzes Persius's works, with a special emphasis on philosophical and moral aspects, using an introspective and allegorical style. The fourth chapter compares and contrasts the approaches of both authors, highlighting their differences and similarities. The conclusion summarizes the key findings of the thesis, reflects on the significance of Juvenal and Persius in the literary canon, and suggests possible directions for future research.

Keywords: *Juvenal, Persius, satire, Roman society, moral critique.*

UVOD

Satira kao književni oblik postoji od antičkih vremena, služeći kao oštrica za rezanje kroz društvene konvencije i političke anomalije svog vremena. Kroz humor, ironiju, i dramu, satira nudi jedinstveni uvid u tadašnje društvene norme i ljudske slabosti, često sa ciljem poticanja promjene ili barem poticanja razmišljanja. U rimskoj literaturi, satira nije samo odraz društva, već i snažan alat za kritiku. Dva od najpoznatijih satiričara, Juvenal i Perzije, ostavili su neizbrisiv trag na književnom kanonu, koristeći svoje oštre pera kako bi kritizirali moralne i društvene anomalije svojega doba.

Decimus Junius Juvenalis, poznatiji kao Juvenal, živio je u turbulentno doba rimske povijesti, a njegove satire odražavaju duboko nezadovoljstvo prema moralnom i socijalnom propadanju koje je percipirao oko sebe. Njegovo najpoznatije djelo, *Satire*, oštro kritizira korupciju, pohlepu, i dekadenciju rimske elite. S druge strane, *Aulus Persius Flaccus*, poznat kao Perzije, pristupio je satiri na intelektualniji i filozofski složeniji način, često se fokusirajući na unutarnje moralne borbe i pitanja osobne etike.

Ovaj diplomski rad usmjerit će se na detaljnu usporednu analizu satiričnih tema i tehnika koje su Juvenal i Perzije koristili u svojim djelima. Cilj je identificirati kako su njihovi pristupi odražavali i kritizirali društvene norme i anomalije njihovih vremena, te razumjeti u čemu su se njihove tehnike i teme razlikovale. Kroz njihove satirične prezentacije, otkrivamo kako su oba autora koristila svoju umjetnost kao sredstvo za postizanje društvene introspekcije i kritike, čime su ne samo zabilježili svoje doba, već su i oblikovali literarne tradicije koje traju i danas.

Predmet i cilj završnog diplomskoga rada fokusira se na satiričnu prezentaciju u djelima dva eminentna rimska pjesnika, Juvenala i Perzija. Rad istražuje kako su ovi autori kroz svoje satirične stihove reflektirali i kritizirali društvene, moralne, i političke norme svojih vremena. Cilj je usporediti tematske fokus i stilističke pristupe Juvenala i Perzija kako bismo razumjeli njihovu ulogu i utjecaj u rimskoj književnosti te šire, njihov doprinos razvoju satirične tradicije. Metodologija ovog rada temelji se na komparativnoj analizi, koristeći pristupe iz književne kritike i historijske kontekstualizacije. Analizirat će se primarni tekstovi, s posebnim fokusom na izbor satira koje najbolje ilustriraju autorske tehnike i tematske preokupacije. Također, koristit će se sekundarni izvori kako bi se pružila dublja analiza i interpretacija. Tekstualna analiza bit će dopunjena teorijskim uvidima iz područja filologije, kulture i filozofije, omogućujući sveobuhvatno razumijevanje kako je satira služila kao alat za socijalnu kritiku.

Struktura rada podijeljena je u nekoliko ključnih poglavlja, počevši s uvodom i završavajući zaključkom, uz bibliografiju koja prati sve korištene izvore. Svako poglavlje razmatra specifične aspekte satiričnih djela Juvenala i Perzija, pružajući analitičku dubinu i širinu istraživanja. **Prvo** poglavlje analizira socio-politički kontekst u Rimu tijekom života Juvenala i Perzija, objašnjavajući kako su društvene prilike utjecale na tematiku i stil njihovih satira. **Drugo** poglavlje fokusira se na analizu djela Juvenala, detaljno istražujući ključne teme i retoričke strategije u njegovim satirama, s posebnim naglaskom na kritiku društvenih anomalija. **Treće** poglavlje predstavlja analizu djela Perzija, fokusirajući se na filozofske i moralne aspekte njegovih satira, te istražujući njegovu upotrebu simbolizma i metafora. **Četvrto** poglavlje uspoređuje i kontrastira pristupe oba autora, ističući kako njihove razlike i sličnosti doprinose razumijevanju rimskog satiričnog diskursa. Na kraju se sumiraju ključni nalazi rada, reflektira na značaj Juvenala i Perzija u književnom kanonu, i sugeriraju mogući pravci budućih istraživanja.

PREDMET SATIRIČNE PREZENTACIJE KOD JUVENALA I PERZIJA: USPOREDBA

1 PORIJEKLO I NAZIV RIJEČI SATIRA

U rimskoj književnosti prvo se javlja termin *satura*, koji označava stariji oblik riječi satira. U 3. stoljeću stare ere javlja se latinski izraz *satiricus* i označava satiru lat. *satiricum carmen* i pisca satire lat. *satiricus scriptor*.¹ Također postoje navodi da je riječ *satura* nastala grčke riječi Σάτυρος – satir, što u grčkoj mitologiji predstavlja polučovjeka i poluživotinju. Tako se smatralo sve dok Isaac Casaubon, francuski filolog, nije otklonio vezu između riječi satira i ove grčke riječi, te utvrdio da satira potiče od latinske riječi *satura*.² Riječ satira nastala od pridjeva *satur*, što znači sit, plodan, obilan i od imenice *satura, ae, f.* što znači zdjela puna raznovrsnog voća, mješavina različitih sastojaka, a prema ovome može se zaključiti da je satira kao književna vrsta upravo ovakva, mješavina različitih događaja, priča, pripovijesti, anegdota, a uz sve to puna uvreda, ruganja, ironije, ismijavanja, kritikovanja, pretjerivanja, preuvličavanja, i sl.

*Satura quidem tota nostra est,...*³

“Satira je, međutim, čitava naša” - navodi Kvintilijan u svom djelu *Obrazovanje govornika* (lat. *Institutio oratoria*), gdje pripisuje ovu vrstu rimskoj književnosti, iako satira kao književna vrsta vodi porijeklo iz stare Grčke. Grci su svake godine organizovali tzv. tragička natjecanja među književnicima na kojima su pisali tetralogije, tj. tri tragedije i za kraj jednu satiričnu igru. Na tim natjecanjima učestvovali su i najpoznatiji grčki tragičari Eshil, Sofoklo i Euripid, i upravo su se na taj način njihove drame prvi put izvodile na sceni. Taj četvrti dio, ujedno i posljednji bila je satirična igra koja je sadržavala dosta satiričnih elemenata. Prvo tragičko natjecanje prema tradiciji održalo se na svetkovinama Velikim Dionizijama 534. pr. n. e. i pobjednik je bio grčki tragični pjesnik Tespisid. Jedan od najstarijih grčkih tragičara koji je inače bio poznat po satiričnim igrama zvao se Heril. Izumitelj

¹ BUDIMIR, Milan – FLAŠAR, Miron, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus Romanis*. Beograd, 1986., str. 76.

² PLEJIĆ POJE, Lahorka, *Počeci satire u hrvatskoj književnosti*. Dani Hvarškoga kazališta, vol. 34, br. 1, 2008., 48. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/72867> (posjećeno 6.9.2023.).

³ QUINTILIAN, *Institutio oratoria*, Book Book 10, chapter, 1., section 93. Dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi1002/phi001/phi1002.phi001.perseus-lat2.xml.

satiričnih igara bio je Pratina (grč. Πρατίνας) iz Flijunta, pretpostavlja se da je njemu pripadalo 18 tragedija i 32 satirične drame koje su fragmentarno očuvane. Eshil se u ta doba natjecao s Pratinom i Herilom. On je 484. god. pr. n. e. pobijedio prvi put, a 472. god. pr. n. e. prvu nagradu je dobio tetralogijom koja se sastojala od drama Finej, Perzijanci i Glauko, te satirične drame Prometej.⁴ Prva Sofoklova pobjeda na tragičkim natjecanjima bila je 468. god. pr. n. e. Na ovaj način prvi put se pojavila satira odnosno satirična igra, koja je u sebi imala elemente satire, tj. bila je pomalo šaljiva i podrugljiva.

Arhajski period počinje velikom pobjedom Rimljana nad Kartažanima 241. godine, te Rim postaje svjetska velesila. pisci satire koja je obilježila ovaj period su Gnej Nevije, Kvint Enije, Marko Pakuvije i Lucilije, pravi tvorac satire u rimskoj književnosti, autor koji joj daje onu oštrinu koja je definiše.

Gnaeus Naevius, (270.-201.g. pr.n.e.) poznatiji kao Nevije u svojim djelima nije izbjegavao lični napad, djela su mu bila obilježena oštrim tonom italskih farsi, a pretpostavlja se da se ugledao na dramsku saturu, međutim mogla bi to biti i satira u potonjem smislu, prema autorima Budimiru i Flašaru.⁵

Enije (*Quintus Ennius* - 239.-169. g. pr.n.e.) je prvi pisac rimske satire, ali njegova satira bila je bez ironije, grubih šala i oštrih kritika, odnosno bez satiričnog obilježja, te se stoga smatra da je prava satira ona od Lucilija. Napisao je Enije djelo pod nazivom *Satura*, ali ne postoje detaljniji podaci, te se nagađa da bi to mogla biti neka stara dramska satura. Enije je napisao i sastavio zbirku pjesama različitog sadržaja i metričkog oblika pod nazivom *Satire* (*Saturae*), napisane u četiri ili šest knjiga, međutim one nisu sačuvane, samo postoje navodi da je u jednoj satiri prikazao raspravu između života i smrti kod popularnih grčkih filozofa, a ovakvi oblici satire bili su poznati u pripovijestima i spisima. U svojim satirama iznosio je i prikaze parazitskog života, te autobiografske detalje⁶ a pisao je u trohejskim i jampskim trimetrima, heksametru i sotadejima. Šrepel, Milivoj u Rimskoj satiri pripovjeda o Enijevim satirama pa kaže da „u njima bijaše sačuvan dijaloški značaj, koji obilježuje i prostonarodnu satiru, i koji se je kasnije održao u svoj rimskoj umjetnoj satiri. Međutim, kako se Enije bazirao na pisanje svog velikog epa *Anali*(lat. *Annales*) nije preveliku pažnju pridavao kritikama društva, te nije htio da ismijava državu, niti pojedince jer je htio kroz *Anale* proslaviti Rim kao veliku silu. Pored njih u arhajskom periodu satirama se bavio Marko

⁴ Crnković, Koraljka, Veliko doba grčkog kazališta. *Latina et Graeca*, vol.1, br. 33, 1989., str. 69.
Dostupno na: <https://hrcaak.srce.hr/223741>.

⁵ BUDIMIR, Milan – FLAŠAR, Miron, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus Romanis*, str. 91.

⁶ *Idem*, str. 95.

Pakuvije. Njihov sadržaj nam nije poznat, pretpostavlja se da su bile slične Enijevim, dakle raznovrsne pjesme različitog karaktera s ciljem da se zabavi publika.

Za Gaja Lucilija (*Gaius Lucilius* - 180.-102. g. pr.n.e.) se veže termin satire u pravom značenju te riječi. On je prvi pravi satiričar i prvi pisac koji se posvetio satiri kao takvoj. Lucilije satiri daje jedan potpuno novi sadržaj, a samim tim i privlači novu publiku, publiku željnu tekstova koji su blisku savremenoj književnosti, međutim on navodi da želi publiku koja nije previše učena, a ni premalo. Prema navodima autora Budimira i Flašara u Pregledu rimske književnosti, nije poznato pod kojim naslovom je Lucilije izdao svoje satire *Satura*, *Saturae*, ili *Libri saturarum*.⁷ Poznato je da je napisao oko trideset knjiga i ukupno oko hiljadu i tristo stihova koji su očuvani samo fragmentarno. U knjigama od 1 – 21. pisao je u heksametru, zatim u knjigama od 22 – 25. u elegijskim distisima, i u knjigama 26 – 30. u trohejskim i jampskim metrima. Raspored je bio metrički uvjetovan i nije se podudarao s hronološkim redom sastavljanja.⁸ Ovakav raspored otkriva razvoj oblika u Lucilijevim pjesmama koji je značio presudan korak u fiksiranju forme rimske satire. U knjigama 26 – 27. Lucilije je pisao u trohejskim septenarima kao Enije, kasnije u narednim 28 – 29., pored troheja koristio se jampskim senarom i heksametrom. Lucilije se ipak zaustavio na jednom metru, to je bio heksametar, koji je postao stih satire.⁹ Raspravlja Lucilije o raznim temama, neke od njih su literatura, politika, moral, predrasude, religija, ateizam, dobri i loši običaji društva, staleži, pojedinci i uglavnom pri iznošenju oštih kritika, uvreda nije štedio nikoga. Obzirom da se nalazio u Scipionovom krugu književnika, upravo taj položaj omogućavao mu je da napadne bilo koga tada u Rimu, pa i najistaknutije ljude. Što se tiče jezika i stila njegovih satira, on nije birao kako se iznijeti ovu književnu vrstu. Miješao je metre, spajao je govor obrazovanih ljudi sa jezikom ulice, te je samim tim težio da se i približi nižim slojevima društva.

U zlatnom periodu rimske književnosti navode se dva imena, a to su Marko Terencije Varon, i Kvint Horacije Flak. Varon je uveo menipsku satiru u rimsku književnost, te izazvao veliku pažnju. U svojim satirama najviše je kritikovao moral i iskvarenost ljudi u Rimu, pisao ih je u dijaloškom obliku, a metri su bili raznovrsni. Varonove satire su imale više didaktički ton i on je upravo kroz to ismijavanje htio da ljudi izvuku pouku, ali ipak na malo šaljiv i podrugljiv način pa to spada u satiru.

⁷ *Idem*, str. 141.

⁸ CONTE, Gian Biagio, *Lucilije: povijest rimske književnosti, 1 – 2*. Dostupno na: <http://www.ffzg.unizg.hr/klafil/dokuwiki/lib/exe/fetch.php/s:100309satira1.pdf>.

⁹ BUDIMIR, Milan – FLAŠAR, Miron, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus Romanis*, str. 142.

Kvint Horacije Flak (*Quintus Horatius Flaccus* - 65.-8. g. pr.n.e.) jedan je od najvećih rimskih pjesnika. Izdao je dvije knjige pod nazivom *Saturae* ili *Sermones*. Prva knjiga obuhvata deset satira, ukupno hiljadu i dvadeset devet stihova, dok druga obuhvata osam satira, ukupno hiljadu i osamdeset dva stiha i svi su u potpunosti očuvani. Sve satire su napisane u daktilskom heksametru. Naziv *Sermones* dolazi iz razloga jer su pisane u dijaloškom obliku, Horacije sve satire pripovijeda upravo kroz razgovor pa otuda i sam naziv Razgovori. Njegove satire su bile pune duhovitosti i pozitivne energije u kojima uglavnom ismijava tadašnje vrijeme, kritikuje društvo, posebno ljudske slabosti, mane i ponašanje. Prva knjiga donosi nam informacije o njegovom životu, o načinu njegovog života, navikama, težnjama i željama. Pojedini autori mu zamjere da nije skladna, te je samim tim druga knjiga dotjeranija od prve. U drugoj knjizi Horacije mijenja kompoziciju, za razliku od prve u kojoj on sam pripovijeda, u drugoj uvodi neke druge osobe. U drugoj knjizi ton je blaži i u njoj izostaje lični napad. U svoje satire unosi mnogo šale, humora i ironije, ali i oštine, ne u tolikoj mjeri kao Lucilijeva, ali ipak sveprisutna. Smatra se da je jezik i stil Horacijevih satira savršen, jer je pridavao veliku pažnju pravilnosti jezika.

U srebrenom periodu nalazimo četiri velika autora satire, a to su Seneka Mlađi, Perzije, Petronije i Juvenal.

Seneka Mlađi (*Lucius Annaeus Seneca* - 4.- 65. g. pr.n.e.) je još jedan autor koji je pisao menipsku satiru nakon Varona u rimskoj književnosti. On je tvorac novog modernog stila u Neronovo doba. Novi stil je „autentični, poentirani, isjeckani, i sentenciozni stil koji je nastao kao jedna varijanta azijanizma grčkih retora i prenesen je u Rim.¹⁰ On je napisao satiru pod nazivom Pretvorba božanskog Klaudija u tikvu (lat. *Apocolocyntosis divi Claudii*). Postoje i drugi naslovi za ovu menipsku satiru, a to su: Satira o Klaudijevoj smrti (lat. *Ludus de morte Claudii*) ili Klaudijeva apoteoza u satiri (lat. *Claudii apotheosis per satura*)¹¹ Dakle, napisana je obliku menipske satire, odnosno miješanjem proze i stiha. U njoj pripovijeda o pretvorbi cara Klaudija u tikvu, umjesto u božanstvo. Da se radi o samoj satiri vidi se iz samog naziva djela. Pored mješavine proze i stiha, može se uočiti da Seneka miješa i latinski jezik s grčkim jezikom, najvjerojatnije kako bi na neki način ismijao Klaudijevu učenost.

Gaj Petronije Arbitar (*Gaius Petronius Arbitar* - ? - 66. g. pr.n.e.) napisao je satirični roman pod nazivom Satirikon. Roman je napisan je u periodu vladavine cara Nerona, za

¹⁰ BUDIMIR, Milan – FLAŠAR, Miron, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus Romanis*, str. 371.

¹¹ Vratović, V., *Rimska književnost*, str. 269.

njega postoji više naziva, a to su: Satirikon (lat. *Satiricon*), Satire (lat. *Saturae*) i Knjige satira (lat. *Satiricon libri*). Roman nije u potpunosti očuvan, „očuvani su samo odlomci iz 15. i 16. knjige“¹² Roman je pun zanimljivih avanturističkih događaja, a glavnu ulogu u romanu nosi Enkolpije koji pripovijeda raznorazne događaje i doživljaje. Najpoznatija epizoda iz romana je Trimalhonova gozba (lat. *Cena Trimalchionis*), koja je u potpunosti očuvana. U ovoj epizodi Petronije opisuje gozbu i predstavlja lik bogatog skorojevića, hvalisavca i bivšeg roba Trimalhiona. U Satirikonu je „ostavilo traga bogato i raznorodno književno naslijeđe grčke putopisne književnosti, avanturističkog i ljubavnog romana, miletske priče i menipske satire“.¹³

Pored navedenih autora, dva velika imena koja su pisala satiru su Juvenal i Perzije, te usporedba njihovog rada, što je i tema ovog magistarskog rada. Biti će detaljno analizirano doba u kojem su stvarali, njihove satire i na samom kraju, usporedba njihovih djela.

1.1 Povijesni i kulturni kontekst

Godine 37. poslije Krista, smrću cara Tiberija, rimska književnost i društvo ulaze u novu fazu carskog despotizma, koji se manifestira u svoj svojoj užasnoj sili, rušeći i gradeći po vlastitoj volji. Carevi nisu poštovali ničiju slobodu, uzvisivali su i ponižavali ljude preko noći, pretvarajući carske dvorove u središta najbljutavije razvratnosti. To je bilo izraženo tijekom vladavine Kaligule, Klaudija i Nerona. Rimsko društvo pokazuje sliku moralnog rasula, s najužasnijim pojavama društvenog života i zločinima na svakom koraku. Politički pritisak utjecao je na živote pojedinaca, dok je krajnja pokvarenost običaja dovela do toga da su ljudi zaboravljali sutrašnji dan i uživali u svim nasladama života. Nasljednici Augusta bili su osobno indiferentni prema religiji i božanstvima, ali su savjesno izvršavali rituale i ispunjavali sve što su dugovali državnim božanstvima. Međutim, vjerovali su u predskazanja i sudbinu. Filozofski skepticizam povlači se pred stoičkim panteizmom, u čije okvire spada i astrologija, koja se sve više uvlači u rimske obrazovane slojeve. Manilije je u 1. stoljeću n. e. sastavio svoj astrološki spjev u stoičkom duhu, a Tiberije je bio uvjeren da sudbina upravlja svime te se i sam bavio astrologijom. Nijedan od spomenutih tirana nije u načelu progonio književnost, već su svi na neki način sudjelovali u književnosti.

¹² *Idem.*

¹³ BUDIMIR, Milan – FLAŠAR, Miron, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus Romanis*, str. 389.

Filozofija se u ovom periodu javlja u obliku stoicizma, koji iz škole prelazi u život, postaje potpuno praktičan: želi govoriti savjesti, popravljati duše, a njegova načela postaju pravila življenja. Nekada omražena filozofija sada postaje gospodarica boljih umova. U književnosti stoicizam najbolje predstavlja filozof Seneka, a u njegovom krugu najvažnije mjesto zauzima Lukan, najvažniji pjesnik epske poezije poslije Vergilija. U Neronovo doba javlja se i Aulo Perzije Flak. Tako Seneka Filozof, Perzije, Lukan i Tacit u svojim djelima donose novu vrstu pobožnosti koja se temelji na stoičkom panteizmu. Ovo predstavlja njihov osobni izraz racionalizma s narodnim vjеровanjima i mističnim učenjima jer stoici stara božanstva proglašavaju personifikacijama i simbolima prirodnih sila. Za njih je cijeli kozmos božanstvo u kojem vlada sudbinska nužnost. U isto vrijeme u Rimu se širi i učenje pitagorejaca, što doprinosi boljoj stoičkoj interpretaciji religije. Sve ovo se odražava i na književnost, jer oduzimanjem vlasti senatorskoj gospodi omogućeno je sve jače prodiranje stoičke panteističke filozofije i fatalističke religioznosti u više krugove.¹⁴

S obzirom na nove promjene u Rimu i rimskoj književnosti, najvažniji faktori su učvršćivanje monarhije i sve veća ekonomska moć provincija.

¹⁴ ŠREPEL, M., *Rimska satira*, str. 53.

2. ANALIZA JUVENALOVA DJELA SATIRE

2.1 O Juvenalovom životu

Ono što se pouzdano zna jeste da se Juvenal (*Decimus Iunius Iuvenalis* - 60.-130. g. n.e) rodio u Akvinu, u volščanskom gradu, a zna se da su Volščani, kao i Elvi bili zakleti protivnici Rima. To nam potvrđuje i sam pjesnik koji kaže da je bio polaznik gramatičke i retorske škole, gotovo pola vijeka se bavio oko deklamacije ali bez namjere da postane odvjetnik ili učitelj retorike.

Slika 1. *Decimus Iunius Iuvenalis*

U njegovim satirama se baš pokazuje da je pravi učenik retorike, dobro poznaje invencije i elokucije, jezik i metriku, mitologiju i povijest, pravo i filozofiju. Zatim se počinje baviti poezijom, pa je napisao satiru u kojoj se piše o Parisu, Domicijanovom ljubimcu, a koji su se prilikom objavljivanja odmah svidjeli publici. Nalaze se u sedmoj satiri:“ Što ne daju velikaši, dat će glumac. Ti nastojiš oko Kamerina i Bareje, oko velikih atriya plemića?

Prefekte stvara Pelopeja, a Filomena tribune.“¹⁵ Zbog ovih stihova bio je prognan na sami kraj Egipta.

Juvenal stvara u doba razvratnosti, vrijeme kada su se sve sramote slile u Rim njegovi su stihovi svečani protest protiv iskvarenog društva, manifest pun svetog ognja za dobro, a žestoke mržnje za zlo.¹⁶ Njegovi stihovi su pokušaj mladog pjesnika, njegovo vjerovanje da se lijepom propovijedi mogu spasiti propale i zle duše, njegova želja je bila da satirom otkrije zalutalim ljudima društvene ideale. Jednostavno je bio svjedok i nijemi posmatrač svih grozota, kako u javnom, tako i u privatnom životu, te je u svojim satirama prikazao samog sebe. Njegove najbolje i najljepše satire prikaz su iskvarenih običaja Domicijanove vladavine. Iako on navodi u prvoj satiri da će pripovijedati o vremenima onih ljudi koji su već umrli, njegove su pjesme ujedno i ogledalo savremenosti. Njegov suvremenik Tacit svu krivicu svaljuje na careve i samo donekle kori aristokratiju, Juvenal smatra da je uzrok svog pesimizma i gnjeva koji je skupljao u sebi zapravo društvena pokvarenost rimskog društva čemu on svjedoči. Bilo je pjesnika poput Stacija, Valerija Flaka, Kvintilijana i Plinija koji su bježali u udaljena polja grčkog svijeta, no njemu je to činilo smiješno i nerodoljubno. Juvenal živi i osjeća svoju sadašnjost. Njegove satire dragocjen su izvor za povijest običaja i rimskog društva od Tiberija i Hadrijana, pored Seneke, Petronija, Marcijala i Plinija, ništa se ne može mjeriti sa njegovim prikazima raznolikosti tadašnjeg društva u Rimu. Napisao je 16 satira, a podijeljene su u 5 knjiga. U prvoj knjizi se nalazi prvih pet satira, u drugoj je šesta, u trećoj sedma do devete, u četvrtoj deseta do dvanaeste, a u petoj trinaesta do posljednje.

2.2 Analiza djela *Satire*

Prvih deset satira pokazuje nevjerovatnu snagu njegovog satiričkog duha i talenta, odišu nezadovoljstvom i odlikuju se velikom živošću u prikazivanju društvenih običaja. Ostale su filozofskog sadržaja, govore o taštini ljudskih želja, o umjerenosti u jelu i piću, o pravim radostima prijateljstva, o savjesti. Posljednja koja nije dovršena govori o prednostima vojničkog staža. Međutim, smatra se da je glavna snaga Juvenalova sjedinjena u prve tri knjige. „Ovdje prolaze pred nama tipr.n.e. figure nezasitne u pohoti Mesaline, cara Nerona, koji ne umije naći mjeru u bezumnim i čudnim prekršajima i zločinima, figura do krajnjih

¹⁵ ŠREPEL, M., *Rimska satira*, str. 69.

¹⁶ *Idem*, str. 71.

granica žestokoga i u isti mah licemjernoga Domicijana, figure aristokrata, koji se u amfiteatru natežu s gladijatorima, i pokvarenih patrona; ovdje vidimo čitavu vrstu ljudi..¹⁷

Napisao je 16 satira, koje su podijeljene u 5 knjiga. U prvoj satiri pjesnik objašnjava zašto bira satiru.

*Semper ego auditor tantum?*¹⁸ Zašto bih ostao samo slušatelj?¹⁹

U drugoj satiri „glavna tema je seksualna perverzija“²⁰, on kori pokvarenost i raznježenost muškaraca u Rimu. U samom početku navodi da bi želio pobjeći dalje iza Sauromata, sve do Ledenog mora, samo da ne gleda licemjere. Smatra da je bolji onaj koji navodi svoje mane, pa to navodi sljedećim stihovima:

*Non tulit ex illis torvum Laronia quendam
clamantem totiens
ubi nunc, lex Iulia? dormis?
*
atque ita subridens: 'felicia tempora, quae te
moribus opponunt. habeat iam Roma pudorem.'²¹*

„Takovu licemjeru, koji je vikao neprestano: Gdje si Julijev zakone,
koji zabranjuješ preljub? Zar spavaš?
i ovako se smiješeći: sretna vremena, koja se protive običajima.
Neka se Rim stidi..“²²

U ovoj satiri iznosi nam Juvenal sliku protuprirodnog zločina, u kojoj on navodi da je stoik morao pobjeći jer nije mogao podnijeti javnu istinu. Smatra se da je uperena Domicijanu i rimskoj aristokratiji, za koje kaže da je zlo obilazilo gradom dolazeći iz palače. On dijeli ove licemjere iz viših slojeva u dvije vrste: u nazovi stoike, koji su cinici, i u nazovi stoike koji su epikurovci. Juvenal jednostavno kori licemjerje, vječnu ljudsku manu. Treća satira napisana u 322 stiha govori o poteškoćama siromašnog životu u Rimu, te se smatra da

¹⁷ Šrepel, M., *Rimska satira*, str. 75.

¹⁸ JUVENAL, *Satires* (Juvenal and Persius: With An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son, 1918.), Book 1, Poem 1, dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi1276/phi001/phi1276.phi001.perseus-lat2.xml.

¹⁹ Prevod Zamira Jusić.

²⁰ BUDIMIR, Milan – FLAŠAR, Miron, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus Romanis*, 407.

²¹ JUVENAL, *Satires* (Juvenal and Persius: With An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son, 1918.), Book 1, Poem 2, dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi1276/phi001/phi1276.phi001.perseus-lat2.xml.

²² ŠREPEL, M., *Rimska satira*, str. 81.

je jedna od najboljih. Pjesnikov prijatelj Umbricije odlučio je napustiti Rim i iznosi razloge svog odlaska. Smatra da u Rimu nema mjesta za pošten zanat, a mjesta nema ni za poštena čovjeka. Kaže da se siromasi moraju ponižavati kako ne bi ostali gladni.

*Quid Romae faciam? mentiri nescio: librum,
si malus est, nequeo laudare et poscere; motus
astrorum ignoro; funus promittere patris
nec volo nec possum; ranarum viscera numquam
inspexi; ferre ad nuptam quae mittit adulter,
quae mandat, norunt alii; me nemo ministro
fur erit, atque ideo nulli comes exeo tamquam
mancus et extinctae corpus non utile dextrae,
quis nunc diligitur nisi conscius et cui fervens
aestuatur occultis animus semperque tacendis?*²³

„Što ću u Rimu ja? Ne umijem lagati; knjigu,
Ako je zla, ne mogu hvalit ni tražit priepis,
Zvezdama kretanja ne znam; neću, a niti mogu
Očevu obećat smrt; ne promatrah žabama drobi;
Nosit vjerenici, što joj ljubovnik šalje i piše,
Drugi umiju to; sa mojom pomoći nitko
Neće postat tat, i zato ne pratim nikog,
S uvelom desnom k'o čovjek kljast, bez koristi tijelo.
Tko se poštuje sad, van sukrivac i komu sree
Žestoko ključa od tajna, što dovieh ih čuvati mora?”²⁴

No, ipak kaže da ga najviše nagoni u bijeg hrpa Grčića (*Graeculi*). „Grk je sve: brza uma, drzovit, brbljav, retor, gramatik, geometar, slikar, mazač, augur, pelivan, liječnik, magik. Sve umije gladno Grče: on će se u nebo popeti, ako mu zapovjediš.“²⁵ Dalje navodi da su Grci komedijaški narod, jer su bolji laskavci nego Rimljani. Pa opisuje siromaštvo u kojem živi i kaže da nije sigurno hodati ulicama jer padaju lonci s visokih kuća, da ima mnogo lopova i pijanica. Opisao je sve neugodnosti velikih gradova u ovoj satiri, te najžešće napada Grke, ali opet navodeći da ni Rimljani nisu bolji od njih. Što se tiče četvrte satire, sastavljena je u 154 stiha. Juvenal napada Krispina i njegov rasipnički život. U ovoj satiri ismijava i Domicijana i nisku podlost senatora prema tiraninu. Ovo nije prvi put da Juvenal

²³ JUVENAL, *Satires* (Juvenal and Persius: With An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son, 1918.), Book 1, Poem 4, dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi1276/phi001/phi1276.phi001.perseus-lat2.xml

²⁴ ŠREPEL, M., *Rimska satira*, str. 113.

²⁵ *Idem*, str. 113.

spominje Krispina. U prvoj satiri Krispin je samo jedan od standardnih tipova koji su ujedno simptomi potpuno izopačena rimskog društva i potpuna urušavanja sistema vrijednosti i morala. Svi ovakvi tipovi ponašaju se suprotno od onoga kako bi trebali, Juvenal im zavidi s jedne strane, a s druge je ogorčen što ovi ljudi uživaju u bogatstvu. U drugom dijelu satire govori o Domicijanu, te je kroz ovu šaljivu notu probija glas pravedne osvete.

„što ćemo onda, što kažeš, zar isjeć' je baš na komade?"

"Tako oskvrnut' bi bila grehota", procijeni Montana.

"Trebalo pripremit' lonac s dubinom i prostranim dnom, al'

trebamo Prometeja da prethodno izradi zdjelu.

Hajde, pripremite brzo i glinu i kolo, a odsad,

Cezare, nek' i lončari počnu te okolo pratit'".

Zamisao po mjeri Montana prihvate svi, jer

znao je on za stare raskoši carstva, i kako

marenda Neron u ponoć, kad mu falernsko vino

zažari krvcu u veni. Većeg stručnjaka za hranu

u moje doba postojalo nije, jer on je sa prvim

zalogajem znao je l' oštriga circejskog kraja,

s Lukrinskog jezera ili Rutupije, bacivši jedan

pogled na morskog ježa, znao bi s koje je hridi.“²⁶

Neki izrazi su veoma specifični, kao npr. *nemo malus felix, minime* corruptor et idem * incestus* ovaj motiv zlikovca koji nevino skonča ujedno je i paralela između Krispinove sudbine i sudbine samog cara Domicijana, pa još navodi *cum quo nuper vittata iacebat sanguine adhuc vivo terram subitura sacerdos*²⁷ gdje povezuje stihove sa povijesnim događajem suđenjem Vestalkama za nemoral. U ovoj je satiri naknadno protumačeno kao još jedan način da se ukaže na principe prema kojima je funkcionirao Domicijanov režim. U prilog takvu čitanju govori i ko incidencija da se suđenje također odvijalo u Albi, kao i vijeće za riblje pitanje u samoj satiri. Dalje kaže *caderet sub iudice morum*²⁸, kao *iudex morum*, odnosno kao etičko vijeće koje u svojem sastavu ima samo jednog člana, nameće se nitko drugi nego sam car Domicijan. U 12. se stihu ujedno po prvi put posredno spominje Domicijan, nakon čega slijede brojna mjesta s različitim varijacijama njegovih naslova.

Peta satira je napisana u 173 stiha. Pokazuje nam Juvenal u njoj obijest bogatih patrona i kukavičnu sudbinu njihovih siromašnih klijenata. U doba Domicijana i Trajana,

²⁶ *Idem.*

²⁷ BAKRAN, Ema, Juvenalova četvrta satira. *Latina et Graeca*, vol. 2, br. 23, 2013, 117-136. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/226421>.

²⁸ *Idem.*

dobivao je klijent od svog patrona za službe koje je vršio svaki dan „sportulu“, tj. 61/4 sestercija. Također je bio običaj da patron klijenta zove na objed, što nam Juvenal upravo opisuje u ovoj satiri. Siromašnom Trebiju se ispunila želja, bogati Viron, njegov patron ga je zvaao na objed, no pred gospodarom su najstarija vina, a pred gostom najlošija, gospodar se naslađuje finim rakom, a gost se mora zadovoljiti polovinom jajeta. Juvenal najviše zamjera Vironu što je neotesan. Nakon toga se iznose glavna jela, koja gost može samo gledati.

*Forsitan inpensae Virronem parcere credas,
hoc agit ut doleas; nam quae comoedia, mimus
quis melior plorante gula? ergo omnia fiunt,
si nescis, ut per lacrimas effundere bilem
cogaris pressoque diu stridere molari.
tu tibi liber homo et regis conviva videris:
captum te nidore suae putat ille culinae;
nec male coniectat: quis enim tam nudus, ut illum
bis ferat.²⁹*

„Misliš li Trebije, da to Viron čini od škrtosti?
Varaš se. On hoće da te vrijeđa, to mu je vesela lakrdija,
Kad te gleda, gdje zubima škripaš i suze ti polijeću od ljutine.
Ti misliš, da si kao slobodan čovjek za istim stolom sa velikašem,
A on drži, da te para iz njegove kuhinje čini njegovim robom.
A on ne naslućuje krivo; tko je takov, da bi dvaputa to podnio?³⁰

Marcijal i Lucijan potvrđuju da je Juvenal imao potpuno pravo kuditi ovu rak-ranu rimskog društva. U posljednjim stihovima je otkrio svu unutrašnjost duše. Moć novca sveprisutna je i danas i uvijek, i uvijek će biti i Virona i Trebija. S ovom satikom ujedno se i završava prva knjiga Juvenalovih satira.

Šesta, ujedno i najduža Juvenalova satira sastoji se od 661 stiha. Nalazi se sama u drugoj knjizi. U njoj Juvenal napada žene i prikazuje njihove nemoralne običaje. Piše kako je čednost potpuno nestala, navodi primjere loših žena, poput neke Eppie, supruge senatora koja je pobjegla sa gladijatorom zaboravivši dom, muža i djecu. Piše o Mesalini, Klaudijevoj ženi koja je noću bježala iz bračne postelje u javnu kuću. Juvenal kaže da ništa nije nesnosnije nego bogata žena, od jutra sluškinje napati svojim hirovima, pa onda dočekuje četvoricu svećenika

²⁹ JUVENAL, *Satires* (Juvenal and Persius: With An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son, 1918.), Book 1, Poem 5, dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi1276/phi001/phi1276.phi001.perseus-lat2.xml.

³⁰ ŠREPEL, M., *Rimska satira*, str. 86.

i astrologa da umiri savjest. Pjesnik se pita kako je u Rimu mogao zaživjeti takav bračni život, a kako je rasla politička moć, tako su se u Rim uselili tuđi zli običaji, pa kaže da su obeščastile i javne božanske službe. Obilje detalja krasi ovu satiru, pjesnik je vrsni poznavalac ljudi.

*„ Nupta senatori comitata est Eppia ludum
ad Pharon et Nilum famosaque moenia Lagi,
prodigia et mores urbis damnante Canopo. “³¹*

„Kada je Eppia, senatorova žena pobjegla
S gladijatorom na otok Far i Nil, i na lošem glasu
Grada Laga, Kanop je sam plakao postidjen
Strašnim moralima našeg grada.“³²

*„Illa tamen gravior, quae cum discumbere coepit,
laudat Vergilium, periturae ignoscit Elissae,
committit vates et comparat, inde Maronem
atque alia parte in trutina suspendit Homerum. “³³*

„A najnedopustivija je ona, koja samo što sjede za stol
Hvali Vergilija, oprašta umirućem Didu, pravi i svađa pjesnike,
Stavljajući Homera na jednu stranu, a Vergilija na drugu.“³⁴

Sedma satira sastavljena je od 243 stiha. Njome počinje treća knjiga i prikazuje tužno stanje pjesnika i književnika. „No pravi pjesnik, koji ne piše tek koješta za prostu svjetinu, takav pjesnik, kakvoga sad nemamo, već ga samo zamišljamo, uspijeva samo onda, kad mu je duša prosta od briga, kad ne kušajući životne gorčine boravi u gajevima i kod izvora Muza, kao nekoć Horacije i Vergilije.“ Na ovaj način brani inteligentne ljude, a prekora imućne, ljude koji ne znaju da cijene. Ponovo kori i doba u kojem ne bi mogli uspijevati takvi pjesnici kao što su bili Vergilije i Horacije. Osmu satiru je kritika plemstva, sastavljena je od 245 stihova. U njoj pjesnik navodi kako se treba ponašati pravi plemić, on smatra da treba da ima vrline svojih predaka. Obrća se Pontiku riječima: „.. nego se sam pokaži hrabar kao vojnik, nepristrasan kao sudac, pošten kao skrbnik, pa neka te ništa ne odvraća od ovoga puta časti i

³¹ JUVENAL, *Satires* (Juvenal and Persius: With An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son, 1918.), Book 2, Poem 6, dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi1276/phi001/phi1276.phi001.perseus-lat2.xml

³² ŠREPEL, M., *Rimska satira*, str. 86.

³³ JUVENAL, *Satires* (Juvenal and Persius: With An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son, 1918.), Book 2, Poem 6, dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi1276/phi001/phi1276.phi001.perseus-lat2.xml

³⁴ ŠREPEL, M., *Rimska satira*, str. 87.

poštenja.“ Dalje navodi kako su mnogi bili potomci najodličnijih ljudi, a nisu uspjeli, dok su ostali, potekli iz obične, čak i siromašne sredine uspjeli, poput Cicerona. Juvenal je Rimljanin koji gleda kako propadaju potomci slavni rimskih obitelji, stoga podiže svoj glas ne bi li ih odvratio od puta koji nije dobar za njih. Smatra da su beznačajne i titule i rod, ako nema vrline, ono što krasi pravog Rimljanina.

Deveta satira sastoji se od 150 stihova. U njoj pjesnik prikazuje dijalog Nevola sa nepoznatom osobom. U ovoj satiri oštro napada muškarce koji žele zadovoljiti svoje potrebe. Ova satira nam zapravo iznosi najsramočniji dio tadašnjeg života u Rimu, te i po njoj vidi se da Juvenal kritikuje sve glavne mane tadašnjeg društva. Ovih devet satira prikaz su tadašnjeg društva rimskog, slike stvarnog života i surova istina o pojedincima i grupama i njihovim djelima i sramnom ponašanju. Kritika je usmjerena prema preljubicima, nemoralnim radnjama i muškaraca i žena, Juvenal iznosi istinu o njihovim životima, kritikuje plemstvo, govori o tužnoj sudbini učenih ljudi i pjesnika, o siromasima i bogatima. Prve tri knjige odnose se na iskvarene običaje Rima za vrijeme Neronove i Domicijanove vladavine. Juvenal pokazuje snagu satiričkog talenta, njegove satire jednostavno odišu nezadovoljstvom i živošću u prikazivanju iskvarenih društvenih običaja.

U drugom dijelu svog stvaralaštva, od desete do šesnaeste, njegove satire pune su mudrosti, filozofije i moralnih vrijednosti. Ton je sada blaži, nema više one oštine kao na početku. Deseta satira i prva u četvrtoj knjizi, napisana je u 366 stihova. U njoj Juvenal govori o tome za šta treba da molimo bogove, šta da želimo, te koliko čovjek treba biti pažljiv u izražavanju svojih želja bogovima. Navodi da ljudi najviše žele ono što oni smatraju da je sreća, a u stvari je nesreća. Žele novac i posjed, ne shvatajući da će neprijatelj provaliti prije u nju, nego u siromašnu kuću.

*„Orandum est ut sit mens sana in corpore sano;
fortem posse animum mortis terrore carentem.“³⁵*

„Ako već što želiš, moli, da ti bude zdrav duh u zdravom tijelu:
išti, da ti srce bude jako i bez straha od smrti.“³⁶

³⁵ JUVENAL, Satires (Juvenal and Persius: With An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son, 1918.), Book 4, Poem 10, dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi1276/phi001/phi1276.phi001.perseus-lat2.xml

³⁶ ŠREPEL, M., *Rimska satira*, str. 92

Jedanaesta satira sastavljena je od 208 stihova. Ovo je satira poslanica prijatelju Perziku, koga zove pjesnik, da bi u njega proslavio Megalezije. Pjesnik govori o starim rimskim običajima, navodi dosta podataka o sebi, i time se približava Horacijevom načinu pisanja. „Može se reći da je ova pjesma mali *chef d'oeuvre* gracije i fine ironije.“ navodi Šrepel, jer tek negdje usput, sa strane spomene podrugljivo raskoš bogataških gozbi. Dvanaesta je također poslanica, upućena prijatelju Korvinu. Sastavljena je od 130 stihova i govori o prijateljstvu, o tome kako je pjesnik sretan jer se njegov prijatelj sretno vratio kući. Zato priređuje slavu, drugog uzroka nema. Pjesnikove riječi u ovoj satiri su plemenite i više nema ni gnjeva kao nekad. Sa trinaestom satirom počinje njegova peta i posljednja knjiga satira. Ova satira sastavljena je od 249 stihova i utjeha je prijatelju Kalvinu. Pjesnik tješi prijatelja koji je izgubio novac posudivši ga nekom svom prijatelju koji mu nije htio vratiti isti, te kaže da će osjetiti kaznu u savjesti svojoj. „Ne samo djela filozofa nego i škola života uči nas podnositi i podavati se jarmu nužde. Koji je dan tako svet, da ne bi donio krađe, nevjere, prijevare, ubistva i drugih zločina?“ navodi se, pa dalje nastavlja da je u Saturnovo doba bilo drugačije, grijeh je bio za smrtnu kaznu, a sad kažu da su bogovi spori u kazni i da jednake zločine ne prati jednaka sudbina, jednom zločin daje križ, drugome krunu. No, na samom kraju on obećava prijatelju da će krivca ipak stići ljudska kazna. Opis savjesti u ovoj satiri toliko je maestralan, da nadilazi sve koji su do tada pisali o istoj, poput Cicerona, Seneke, Plutarha pa čak i Perzija, no Juvenal ih sve nadilazi sa takvom psihologijskom istinitošću.

Četrnaesta satira poslanica je nekom Fuscinu, sastavljena od 331 stiha. Napisana kao opomena roditeljima da ne odgajaju svoju djecu samo naukama, nego da trebaju svojim dobrim primjerom uticati na njihov odgoj, da trebaju razmisliti o dobrobitima djece. Smatra da je uzrok propadanja u materijalizmu, u uživanju i u pohlepi za blagom. „Ukratko, mladež se povodi za roditeljima, samo ne u škrtosti, jer zazire od njene spoljašnosti. Ipak se može i škrtost ucijepiti. Otac hvali štedišu, puk se divi onomu koji umije gomilati blago, pa tako otac sam upućuje sina tvrdoćom i pregaranjem, da uškrtni. A zašto se čovjek toliko muči, da siromašan živi, a bogat umre?“³⁷ Obzirom na to da se od davnina ova tema pokreće, Juvenalu je ipak pošlo za rukom da od stare poznate ideje stvori ozbiljno i izvorno djelo. Svijet ostaje na mladima, pa je tako smatrao i pisao i ocu i sinu. U ovoj satiri prevladava mudrost.

³⁷ *Idem*, str. 97.

Petnaesta satira napisana je u 174 stiha. Ovdje Juvenal opisuje scene divljačkog barbarstva koji se dogodio u njegovo vrijeme u Egiptu između naroda dva susjedna grada Omba i Tentire, koji su poznati po tome da mrze jedni druge i da stalno ulaze u sukobe. Pobjednici Ombljani sasjekli su i požderali savladane Tentirce. Iz 27. stiha vidi se da se ovaj događaj zbilo 127 godine poslije Krista, a Rim je u to vrijeme bio pod vlašću cara Hadrijana i bio je stjecište religioznih sujevjerja svih naroda. Možda je to nagnalo pjesnika da piše o načelima ljubavi prema bližnjem. “Nikada lav nije lavu oteo života, tigar s tigrom živi u miru, i medvjedi se slažu među sobom. Samo ljudi glože se između se i kuju sada od gvožđa ubojno oružje, kojim se ubijaju. Dapače vidimo, da se čitavi narodi među sobom kolju i izjedaju.“ Juvenal ovdje nekim tonom starca pripovijeda ljubav prema bližnjemu.

Šesnaesta je satira ujedno i posljednja. Ostala je nedovršena, sastavljena je od svega 60 stihova. U njoj pjesnik raspravlja o prednostima vojničkog staleža prema drugima. Surovi i neobrazovani vojnik u njegovo doba imao je velike povlastice na štetu svih ostalih staleža. Potrebno je razumjeti zašto pjesnik bira finu ironiju umjesto gnjeva, možda je upravo to bio razlog što ova satira nije dovršena i što nismo mogli više saznati o vojničkom staležu njegovog doba. Nju završava sljedećim stihovima:

*„Solis praeterea testandi militibus ius
vivo patre datur, nam quae sunt parta labore
militiae, placuit non esse in corpore census,
omne tenet cuius regimen pater, ergo Coranum
signorum comitem castrorumque aera merentem
quamvis iam tremulus captat pater; hunc favor aequus
provehit et pulchro reddit sua dona labori,
ipsius certe ducis hoc referre videtur
ut qui fortis erit, sit felicissimus idem,
ut laeti phaleris omnes et torquibus, omnes..“³⁸*

³⁸ JUVENAL, Satires (Juvenal and Persius: With An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son, 1918.), Book 5, Poem 16, dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi1276/phi001/phi1276.phi001.perseus-lat2.xml.

3. ANALIZA PERZIJEVA DJELA *SATIRE*

Aulo Persije Flak (lat. *Aulus Persius Flaccus* 34. n. e.- 62. n.e.) rođen je u etrurskom gradu Volaterri (Volaterrae), roditelji su mu bili viteškog staleža. Vrlo rano ostao je bez oca, a majka Fulvija Sizenija dala se na odgoj dječaka. Već sa 12. godina dolazi u Rim da uči školu, a poznati učitelj bio mu je Remije Palajmon koji ga je učio gramatiku, a u školi Verginija Flava retoriku. Na njega je najviše uticao poznati stoičar Kornut (*Lucius Annaeus Cornutus*, rođen oko 20 g.n.e.) oslobođenik Seneke Filozofa i učitelj pjesnika Lukana.

Slika 2. *Aulus Persius Flaccus*

Iako Perzija diplomata Seneka nije lično privlačio, ipak je i književno i društveno blizak Senekinu i Lukanovu krugu stoičara-opozicionara. Perzije je svoje spise sastavljao u namjeri da bez odviše bombastičnih riječi odlučnim udarcem „prikuje greške“ (*culpam defingere*), a sve pod uticajem svog profesora, stoičara i pjesnika Kornuta. “Kornut je bio takav umnik, koga je Perzije zavolio svom ljubavlju mlade, zanesene duše svoje. U dobi, kad se počinju pogibli mladosti i slobode, našao je Perzije uz Kornuta siguran mir.”³⁹ Upoznao je pjesnik i Kornutove prijatelje koji su također bili pristalice stoicizma, kao i sa pjesnikom Kajsijem Basom (lat. *Caesius Basus*, 1. st. n.e.) koji je objavio knjigu njegovih satira poslije njegove smrti, što je donekle običaj u Rimu, da prijatelj objavi djela pjesnikova.

³⁹ ŠREPEL, M., *Rimska satira*, str. 55.

„Nije veliko naslijeđe, koje nam je ostavio Perzije, u svemu šest satira, pa je ipak ta mala knjiga znamenit pojava u povijesti rimske književnosti“⁴⁰ navodi nam Šrepel. Obzirom da je pjesnika okruživao veoma dobar krug ljudi, on naprosto bira satiru. Prije prve satire napisan je prolog koji se sastoji od četrnaest stihova, napisan u holijambu, dok su satire napisane u heksametru, ukupno 665 stihova. U prologu se može vidjeti da autor opravdava to što se usudio da piše poeziju. Prolog ima isti cilj kao i satire koje ga prate. No, nije sigurno da li je Perzije uopšte napisao taj prolog, postoje navodi da je „Heinrich izjavio da ga je napisao Perzijev izdavač Cezije Baso, filolog 17. st.

3.1 Analiza djela *Satire*

Prva satira se sastoji od dva različita dijela; prvi sadrži pohvale Kornutu, iskazuje mu poštovanje kao zaslužnom učitelju, a drugi dio njegove teme je žal na lijenost učenjaka, pa ih nagovara na potragu za svojom istinskom slobodom. Sastoji se od 134 stiha, u prvih dvanaest govori o tome kako je satira kao književna vrsta u to doba nepopularna u Rimu, u vrijeme Neronove vladavine. Navodi da želi društvu govoriti istinu. Ovdje autor izvrsno tretira taj paradoks stoika, koji potvrđuje da je mudar ili čestit čovjek samo slobodan i da su svi zlobni ljudi po prirodi robovi. Ova satira napisana je u formi dijaloga, u njoj navodi da ne želi imati za čitatelje one, koji preziru grčku uglađenost. U ovoj satiri, u 121 stihu indirektno proziva cara Nerona riječima: kralj Mida imade magareće uši“, ali je Kornut poslije pjesnikove smrti promijenio u *auriculas asini quis non habet*, u prevodu bi značilo „magareće uši tko nema?“⁴¹ U drugoj satiri pjesnik ne ispunjava svoja obećanja da će pisati satiru smjelim tonom starih antičkih komičara kao što su Eupolis, Kratina i Aristofan. Njen sadržaj je baziran na molitvu, odnosno način na koji ljudi obavljaju molitvu, navodi Šrepel „jedan imajući na ustima krasne riječi molitve, u srcu se moli, da bi mogao naći blago; drugi; da bi mu doskora umro bogati stric; treći, da bi skoro naslijedio svog štićenika; četvrti opet zavidi susjedu, koji je pokopao već treću ženu i dr.“⁴² Smatraju, navodi, da mogu potkupiti bogove žrtvovanom životinjom. Pjesnik navodi da je bolje kad bi bogovima donosili za dar pravednost, svete misli i srce, ispunjeno plemenitošću i poštenjem.

*...non tu prece poscis emaci
quae nisi seductis nequeas committere diuis;
at bona pars procerum tacita libabit acerra.*

⁴⁰ *Idem*, str. 59.

⁴¹ *Idem*, str. 63.

⁴² *Idem*, str. 61.

*haut cuiuis promptum est murmurque humilisque susurrus
tollere de templis et aperto uiuere uoto.*⁴³

...ti ne moliš pazarskom molitvom,
što bi tek mogo na samu povjerit bozima višnjim;
al' će većina gospode žrtvovat mučni tajan.
Nije svakomu lako iz hrama sasvim udaljiti
Marmor i kukavne šapte, te iskrenu molitvu moliti.⁴⁴

*O curvae in terris animae et caelestium inanis!
quid iuvat hoc, templis nostros immittere mores
et bona dis ex hac scelerata ducere pulpa?
haec sibi corrupto casiam dissolvit olivo,
et Calabrum coxit vitiato murice vellus;
haec bacam conchae rasisse et stringere venas
ferventis massae crudo de pulvere iussit.
peccat et haec, peccat, vitio tamen utitur, at vos
dicite, pontifices: in sancto quid facit aurum?
nempe hoc quod Veneri donatae a virgine pupae.*⁴⁵

K zemlji oj pognute duše i lišene poleta višnjeg!
Čemu u hramove ove unosit navike naše,
Mjeriti bozima radost po ovom grješnome mesu?
Ono je smiešalo sebi cimet u skvareno ulje
I kalabrijsko runo u grimizu skuhalo lošem;
Ono zapovijedi biser ostrugat iz školjke i žile
Žarke kovinske mase odielit od surova praha.
Meso doduse griješi, al barem se koristi griehom:
Al pontifici, rec te, čemu u svetištu zlato?
Baš ko i lutke, koje Veneri djevica daje.

Dakle, u ovim stihovima vidimo da on upućuje kritiku ljudima koji se mole, smatra da su te molitve neiskrene i nemoralne, te da nisu dostojne bogova. Također, Rimljani umjesto mjednih i glinenih posuda sada u hramovima upotrebljavaju zlato, pa pjesnik navodi da oni misle da je bogovima prijatno zadovoljavati njihove pohote. Treća satira Perzijeve sastavljena

⁴³ PERSIUS, *Satires* (Juvenal and Persius with An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son 1918.), Dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi0969/phi001/phi0969.phi001.perseus-lat2.xml.

⁴⁴ Prevod Zamira Jusić.

⁴⁵ PERSIUS, *Satires* (Juvenal and Persius with An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son 1918.), Dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi0969/phi001/phi0969.phi001.perseus-lat2.xml.

je od 117 stihova. Piše u njoj o odgoju mladih, te u njoj nalazimo propovijed stoičke nauke. Pjesnik raspravlja o tom kako su razmaženi ljudi i postavlja pitanje zašto su se takvi rodili, on smatra da poznaje tajne novca i sve taštine.

*Haut tibi inexpertum curvos deprendere, mores,
quaeque docet sapiens bractis inlita Medis
porticus, insomnis quibus et detonsa iuventus
invigilat siliquis.*⁴⁶

Teško ti je otkriti krivine, manire,
i sve to mudar čovjek, odjeven u platno, uči
hodnicima, s noćnim morama i ošišanom mladošću
on bdije nad mahunama⁴⁷

Također, pjesnik se nijednom riječju ne udaljava od svoje filozofije, pa navodi:

*„discite et, o miseri, causas cognoscite rerum:
quid sumus et quidnam victuri gignimur, ordo
quis datus... patriae carisque propinquis
quantum elargiri deceat, quem te deus esse
iussit et humana qua parte locatus es in re.*⁴⁸

„učite se, o jadnici, i upoznajte biće stvari:
što smo i za koje smo zvanje rođeni,
Koji li nam je poredak dan?..
Koliko valja darovati domovini i milim rođacima
, kakovim ti biti zapovjedi bog i
za koje ti je mjesto određeno u čovječanstvu.⁴⁹

Šrepel navodi da se ovi stihovi mogu protumačiti i kao kršćansko shvatanje.

Četvrtu satiru obilježava spoznaja samog sebe, gdje pjesnik kritikuje ljude koji sebe cijene previše, ne vide svoje nedostatke, ali sve to naravno, više primjećuje kod drugih ljudi nego kod samoga sebe. Satiru započinje sa Sokratovim riječima namijenim Alcibijadu po

⁴⁶ PERSIUS, *Satires* (Juvenal and Persius with An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son 1918.), Dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi0969/phi001/phi0969.phi001.perseus-lat2.xml.

⁴⁷ Prevod Zamira Jusić.

⁴⁸ PERSIUS, *Satires* (Juvenal and Persius with An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son 1918.), Dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi0969/phi001/phi0969.phi001.perseus-lat2.xml.

⁴⁹ ŠREPEL, M., *Rimska satira*, str. 63.

Platonovu dijalogu (Alcibiades prior), pa tu govori kako Sokrat obuzdava Alcibijadovo samoljublje.

*„ut mavis, da verba et decipe nervos,
si potes.“⁵⁰*

„kako hoćeš, daj riječi i prevari živce
ako možeš“

Peta satira posvećena je njegovom učitelju Kornutu. U njoj pjesnik razvija svoju stoičku misao da je samo mudrac, odnosno filozof slobodan. Najupečatljiviji stihovi u ovoj satiri jesu:

*„loquimur, tibi nunc hortante Camena
excutienda damus praecordia, quantaque nostrae
pars tua sit, Cornute, animae, tibi, dulcis amice,
ostendisse iuvat, pulsa dinoscere cautus
quid solidum crepet et pictae tectoria linguae.“⁵¹*

„Govorimo tebi, ohrabrujući Camena
Dajemo svoja srca da se potresu, a kako su samo sjajna naša
biti tvoj dio, Kornute, duša, tebi, dragi prijatelju,
Pomaže pokazati da pazi kada kuca
Što su čvrste pukotine i obojeni krovovi jezika.“⁵²

Pjesnik ovim zanosnim riječima govori o ljubavi i ogromnoj zahvalnosti prema svom učitelju, kojem duguje to, što, kako navodi Šrepel „nije zalutao zlim putem nego udario drugim dobrim putem, te je dao na nauku spasonosne umjetnosti.“⁵³

Pa se obraća Kornutu govoreći:

*„me tibi supposui. teneros tu suscipis annos
Socratico, Cornute, sinu. tunc fallere sollers
adposita intortos extendit regula mores
et premitur ratione animus vincique laborat
artificemque tuo ducit sub pollice vultum.*

⁵⁰ PERSIUS, *Satires* (Juvenal and Persius with An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son 1918.), Dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi0969/phi001/phi0969.phi001.perseus-lat2.xml.

⁵¹ PERSIUS, *Satires* (Juvenal and Persius with An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son 1918.), Dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi0969/phi001/phi0969.phi001.perseus-lat2.xml.

⁵² Prevod Zamira Jusić.

⁵³ ŠREPEL, M., *Rimska satira*, str. 62.

*tecum etenim longos memini consumere soles
et tecum primas epulis decerpere noctes,
unum opus, et requiem pariter disponimus ambo,
atque verecunda laxamus seria mensa*“⁵⁴

„Tebi sam se utekao: ti, Kornute,
Primaš nježne godine na sokratskom krilu
Pa onda neopazice primjenjuješ pravilo, koje izravnava zavrnuti značaj.
Te se ćud pripitomljuje razborom i nastoji mu se podati,
I pod tvojim palcem dobiva umjetan oblik.
Ta sjećam se, kako sam s tobom provodio duge dane
i s tobom gozbom pokraćivao početke noći:
Jedan posao i odmor udešavamo zajedno oba
i čednim stolom olakšavamo ozbiljne brige.“⁵⁵

U ovim stihovima vidi se da on iskazuje veliko poštovanje prema svom voljenom učitelju, koji mu je, nakon smrti oca, pružio očinsku ljubav i zaštitu. Šrepel navodi da se ova satira ubraja među najbolja djela Perzijeva, ne samo iz razloga što se tako lijepo očituje nježna duša pjesnikova, nego i o umjetnijoj i jasnijoj kompoziciji same teme.

Šesta satira posvećena je prijatelju Ceziju Basu, a u njoj raspravlja o važnom pitanju praktičnog života, pa navodi u sljedećim stihovima kako rukovati svojom imovinom:

*„si mihi nulla
iam reliqua ex amitis, patruelis nulla, proneptis
nulla manet patruī, sterilis matertera vixit,
deque avia nihilum superest, accedo Bovillas
clivumque ad Virbi, praesto est mihi Manius heres,
progenies terrae?”*⁵⁶

„što činiti, ako nemam
Sada ostatak tetki, nemam rodbine, praunučadi
Ne osta ujak, živjela tetka nerotkinja,
A kada baki ništa ne ostane, odem u Bovillas
I padina do Vrbinja, nasljednik od Manija mi je na raspolaganju,
Potomci zemlje?“

⁵⁴ PERSIUS, *Satires* (Juvenal and Persius with An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son 1918.), Dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi0969/phi001/phi0969.phi001.perseus-lat2.xml.

⁵⁵ ŠREPEL, M., *Rimska satira*, str. 62.

⁵⁶ PERSIUS, *Satires* (Juvenal and Persius with An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son 1918.), Dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi0969/phi001/phi0969.phi001.perseus-lat2.xml.

Naime, on ne mari za to što će reći njegovi nasljednici ako im ostane premalo, a upravo ovo je zanimalo stoičke filozofe, jer rješenje nije bilo jednostavno onako kako je izgledalo na prvi pogled. Perzije je odlučan protivnik rasipnosti, ali smatra da ipak čovjek sebi uskraćuje nešto od svoje imovine i da trpi neku nevolju, a da bi se njegovi nasljednici obogatili. U svojim stihovima Kornutu navodi da, ako bude zgrtao blago, da će se naći neko ko će to sve rasipati.

U Perzijevim satirama vidi se mnogo plemenitih i zanosnih misli, u njima se prikazuje čista i krasna duša, ali ono što im zapravo nedostaje jeste onaj pravi satirični sadržaj i oblik koji se može vidjeti kod Horacija. Perzija satira ne obrađuje dovoljno pokvaren vijek koji je obilježila Neronova vladavina, nego pjesnik više piše o ljudskom životu općenito. Ako poredimo satiru sa Horacijevom, vidi se da nema skladnosti i jedinstva, da pjesnik razlaže svoje teme, da postoji teškoća u izrazima, poput neke zagonetke, upravo u tim stihovima vidi se književnost za vrijeme vladavine Augusta do Nerona. Satire su, kada su izašle, odgovarale moralnom uvjerenju svih boljih ljudi ovog perioda, te se niko u to vrijeme nije žalio za tamnoću jezika Perzijeva. Šrepel smatra da Perzije umije samo iznositi kao kontrast, uzvišena pravila stoičke filozofije, i da je to bio samo pokušaj mladog pjesnika koji je smatrao da se lijepom propovijedi mogu spasiti propale duše. Stoička filozofija u to vrijeme bila je jedino utočište filozofima, te je pjesnikova ideja bila da u satiri otkrije *zalutalim ljudima društvene ideale*.

4. USPOREDNA ANALIZA

Kroz analizu djela oba autora, možemo vidjeti da su glavne teme kod Juvenala politička korupcija, moralna dekadencija i socijalne nepravde, dok kod Perzija prevladavaju moralnost, filozofija i introspekcija. Perzije svoje satire piše u bogatoj biblioteci, vodeći se idejama stoicizma i baveći se mitološkim temama, dok Juvenal nije htio trošiti svoje vrijeme na te teme. Perzije idealizira situacije, što je odlika ljudi s manje životnog iskustva, ali njegove satire su ipak dosta oštre.

Oba autora usmjeravaju svoje kritike prema različitim aspektima rimske kulture i društva. Njihova djela bave se temama kao što su moral, licemjerje, korupcija i negativne promjene u rimskom društvu. Perzije piše o ljudskom životu općenito, dovodeći u pitanje praktičnost života. Kroz analizu njegovih satira, vidi se da se žali na lijenost učenjaka, nagovara ih na potragu za istinskom slobodom, kritikuje ljude koji se mole, smatrajući da njihove molitve nisu moralne i dostojne bogova, te piše o odgoju mladih, koristeći stoičku nauku kao smjernicu.

Juvenal, s druge strane, u prvom dijelu svog stvaralaštva piše o seksualnoj perverziji, pokvarenosti muškaraca, a zatim i žena u Rimu, nemoralnosti njihovih običaja, kritikuje plemstvo i napada muškarce koji žele zadovoljiti svoje potrebe. Jasno i glasno govori da zlo dolazi iz palače i širi se gradom, misleći na trenutnu vlast. Razlika između Perzija i Juvenala je u tome što Juvenal piše o stvarnim ljudima čije ga ponašanje ljuti, dok se Perzije ozbiljno bavi mitološkim temama. Perzije kritikuje pisce tadašnjeg vremena koji olako pristupaju mitologiji, koja je njemu bila veoma važna. Kritikuje i pjesnike koji pišu prigodne pjesme za novac, kao što su zbirke pjesama *Šume* (lat. *Silvae*). Marcijal je jedan od takvih pjesnika, poznat po epigramima pisanim po narudžbi, kao što su *Gostinske darove* (lat. *Xenia*) i *Uzdarja* (lat. *Apophoreta*).

Perzije je odlično koristio ironiju, što njegovim satirama daje dubinu i slojevitost. Često koristi introspekciju, ispitujući sebe, svoje misli i osjećaje, čime se vidi ljudski element. S druge strane, Juvenala krase brutalnost u iznošenju kritika, ne ustručava se koristiti oštre riječi kako bi izrazio svoj stav i mišljenje. Veoma je vješt u opisivanju prizora i karaktera, koristeći živopisne detalje kako bi prikazao različite likove svog vremena.

Tek u drugom dijelu svog stvaralaštva Juvenal pokazuje sličnosti s Perzijevim satirama, jer su njegove satire tada pune mudrosti i filozofije. Juvenalov ton postaje blaži, a teme su slične, oba autora pišu o prijateljstvu, rimskim običajima i odgoju mladih.

Stil njihovih satira značajno se razlikovao. Perzije piše pedantnim i introspektivnim tonom, baveći se filozofskom analizom, a njegove satire pune su alegorije i aluzija. S druge strane, Juvenalova satira je vrsta negodojuće satire, gdje kudi, proziva i daje mračnije slike rimskog života, često koristeći ironiju. Perzijevi tekstovi sadrže mnogo plemenitih i zanosnih misli, prikazujući pjesnikovu čistu dušu, dok Juvenal grdi i kune u neprekidnoj retorskoj žalopojci, direktno suočavajući čitatelja s istinom. Njegov stil je određen, direktan i bez milosti.

Juvenalov ton je deklamatorski, slog mu je biran i kitnjast, a gomilanjem sinonima pokušava postići komičan efekt. Njegov izraz je silovit i bučan, koristeći najživlje boje i naziva stvari pravim imenom. Ovaj bučan i silovit ton ne donosi lakoću, šaljivost i ugodnu promjenu u tonu kao kod Horacija. Ipak, Juvenalov gnjev govori bogatim bojama i neobično snažnim jezikom, čineći ga jedinstvenim u književnosti.

U usporedbi s Horacijem, Perziju nedostaje pravi satirični sadržaj i oblik, dok je Juvenal tome bliži. Juvenal piše o stanju svog uma, o prilikama i srozanom životu, dok Perzije piše o ljudskom životu općenito, filozofirajući i stvarajući određenu zagonetku, budući da nije bio pravi svjedok događaja, već se družio s uskim krugom ljudi.

Juvenal pokriva širok raspon tema, ličnosti i događanja, od careva do sluga, od rasipnosti do preljubnika, te upitnog morala kod žena i muškaraca. Da Perzijevo život nije prerano okončan, možda bi i on stigao obraditi razne teme koje je Juvenal opisao.

Perzijeve satire odgovarale su moralnom uvjerenju boljih ljudi u njegovoj epohi i pozdravljene su s velikim zanosom kad su objavljene. Savremenici se nisu žalili na tamnoću njegovog jezika, a Lukan ga je pohvalio. Marcijal ga uspoređuje s pjesnikom Domicijem Marzom, ističući da se jedna Perzijeva knjiga više cijeni nego jedna Marzova epska pjesma. Kvintilijan također ističe da je Perzije zaslužio mnogo, pa čak i samo jednom knjigom. U kasnijim vremenima, mnogi pisci, gramatičari, pjesnici i crkveni oci (Laktancije, Augustin i Jeronim) hvale Perzija, pa je u srednji vijek ušao kao jedan od najomiljenijih pisaca, poštovan i u doba Preporoda. Slavni Scaligeri, Julije Cezar Scaliger i njegov sin Josip, nazvali su Perzija slavnim pjesnikom, a Casaubonus mu je posvetio jednu od najljepših pjesama.

Što se tiče Juvenala, bilo je kritičara koji ga nisu ustručavali prekoriti, jedni vrlo okrutno, drugi zlobno, a i danas se može čuti da je "indiferentan satirik", čiji gnjev ne proističe iz srca, nego iz glave. Juvenal je tvrdio da će slikati prošla vremena, ali su njegovi

suvremenici prepoznavali sebe u njegovim opisima. Bio je čitan u četvrtom i petom stoljeću, kao i u srednjem vijeku. Povijest svjetske satire puna je tragova Juvenalovog duha.

ZAKLJUČAK

Juvenal i Perzije, dva velika imena rimske satire, obilježili su srebrno doba rimske književnosti. Kroz humor, ironiju i dramu, njihova satira pruža uvid u društvene norme i ljudske slabosti tog vremena. Rimsko društvo tada je doživljavalo fazu carskog despotizma, obilježenu moralnim padom i razvratnošću. Suočeni s užasnim pojavama, zločinima i licemjerjem, obojica su odabrali satiru kako bi izrazili svoju zabrinutost i putem filozofije stoicizma ponudili smjernice.

Juvenal u prvom dijelu svog stvaralaštva piše o seksualnoj perverziji, pokvarenosti muškaraca i žena, nemoralnosti i iskrivljenim običajima. Oštro kritizira plemstvo bez imalo zadržke, napadajući muškarce koji teže zadovoljiti svoje potrebe. Jasno ističe da zlo dolazi izravno iz palače i ne libi se to reći naglas. Njegova satira je prožeta pesimizmom i napadačkim tonom, koristeći antiteze, hiperbole i oštar, deklamatorski stil. U drugom dijelu stvaralaštva, njegova satira postaje mudrija i filozofskija, s blažim tonom i temama usmjerenim na prijateljstvo, rimske običaje i odgoj.

Perzijeve satire, s druge strane, usmjerene su na opću kritiku ljudske prirode. Njegove teme obuhvaćaju moralnost i filozofiju, a putem stoičke nauke nastoji spasiti propale duše. Kroz njegova djela jasno se vide moralne, političke, religijske i književne misli stoicizma, te se očituje pjesnikova neiskvarena i čista duša.

Analizom djela Juvenala i Perzija zaključuje se da obojica koriste satiru za kritiku rimskog društva i pružanje smjernica za poboljšanje. Teme poput filozofije, prijateljstva, odgoja i rimskih običaja zajedničke su obojici autora, no njihovi pristupi se razlikuju. Juvenalov ton postaje blaži tek u drugom dijelu stvaralaštva, dok je Perzijeve satire od početka puna filozofskih tema, bez oštine koja je karakteristična za pravu satiru.

Perzijeve satire prepune su alegorije i aluzije, dok je Juvenalova satira oštra i napadačka, ne birajući riječi. Kroz njihove živopisne opise, vidljiv je sunovrat rimskog društva na svim razinama, od samog vrha vlasti do običnog naroda. Oboje slikaju kompletnu sliku svog društva, od najnižeg do najvišeg sloja, pokazujući da rasulo nije zaobišlo nijednu granu.

Važnost ova dva autora nemjerljiva je, kako za rimsku, tako i za svjetsku književnost. Njihove teme su univerzalne i vječne, a njihovo umijeće da satirom prikažu stanje jednog naroda pod vlašću careva dokazuje njihov trajni značaj.

BIBLIOGRAFIJA

Izvori

- BAKRAN, Ema, Juvenalova četvrta satira. *Latina et Graeca*, vol. 2, br. 23, 2013, 117- 136. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/226421>
- JUVENAL, *Satires*, (Juvenal and Persius: With An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son, 1918). Dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi1276/phi001/phi1276.phi001.perseus-lat2.xml
- PERSIUS, *Satires* (Juvenal and Persius with An English Translation, G. G. Ramsay London New York William Heinemann; G. P. Putnam's Son 1918.), Dostupno na: https://d.iogen.es/web/fileDisplay?ver=1.011&user=stud&host=local&filePath=texts/Perseus_Latin/data/phi0969/phi001/phi0969.phi001.perseus-lat2.xml

Literatura

- BUDIMIR, Milan – FLAŠAR, Miron, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus Romanis*. Beograd, 1986.
- DIVKOVIĆ, Mirko, *Latinsko – hrvatski rječnik*. Zagreb, 1900.
- GORTAN, Veljko – GORSKI, Oton – PAUŠ, Pavao, *Latinska gramatika*. Zagreb, 1998.
- ŠREPEL, Milivoj, *Rimska satira*. Zagreb: Naklada „Matice hrvatske“, 1894.
- VRATOVIĆ, Vladimir, *Rimska književnost*. Zagreb: Grafok, 2007.

Internet izvori

- PLEJIĆ POJE, Lahorka, *Počeci satire u hrvatskoj književnosti*. Dani Hvarškoga kazališta, vol. 34, br. 1, 2008., 48. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/72867>(posjećeno 6.9.2023.)
- CRNKOVIĆ, Koraljka, Veliko doba grčkog kazališta. *Latina et Graeca*, vol.1, br. 33, 1989., 69. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/223741>